

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕГРАЦІЇ

аксіологічного й системного підходів

для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти

М **РОМАН С. В.**

Т УДК [373.5.016:54]:[504:17.022.1]

О **В** ОСВІТНІЙ галузі під поняттям „аксіологічний підхід” розуміють спрямованість педагогічного процесу на засвоєння учнями провідних суспільних цінностей, переведення їх на рівень персональних ціннісних орієнтацій. Різні елементи ціннісних орієнтацій, як зазначає М. Кузьмінов, становлять, з одного боку, „етапи усвідомлення особистістю системи цінностей, яка існує поза нею, і перетворення їх під впливом цілої низки факторів на систему внутрішньоособистісної соціальної орієнтації, а з іншого боку, відображають структурний ієрархічний характер системи цінностей, яка оточує особистість” [1, с. 109]. Отже, аксіологічний підхід як теоретична модель, у якій відображено один зі шляхів модернізації шкільної освіти відповідно до вимог сучасного соціуму, може бути успішно реалізованим лише в *інтеграції* з провідними ідеями інших сучасних методологічних підходів, зокрема системного підходу.

Інтеграція аксіологічного й системного підходів набуває активного впровадження в сучасну педагогічну практику. Так, В. Кльопиков використовує аксіологічну інтеграцію як освітню технологію етичного виховання школярів [2], А. Волков, Н. Двурічанська, С. Матакова і Г. Фадєєв розглядають системно-аксіологічний підхід як нову парадигму компетентнісного навчання хімії в системі неперервної освіти „школа – коледж – ВНЗ” [3]. Проте для формування еколого-гуманістичних цінностей школярів інтеграція зазначених підходів у контексті гуманізації хімічної освіти не застосовувалася, і в цьому зв’язку наше дослідження є важливим і актуальним, а розробка концептуальних основ такої інтеграції становить мету цієї статті.

Реалізація інтеграції аксіологічного й системного підходів у формуванні еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти передбачає насамперед з’ясування самого поняття „інтеграція” в освіті, а також її значущості й впливу на педагогічний процес, що засвідчує прагнення розвитку сучасної особистості, яка володіє системним мисленням, здатна до усвідомленого аналізу своєї діяльності, самостійних дій в умовах невизначеності, а також набуття нових знань та вмінь на основі сформованих ціннісних орієнтацій.

Так, інтеграція (від лат. *integratio* – „відновлення”, „поповнення” та *integer* – „цілий”) – аспект процесу розвитку, пов’язаний з об’єднанням раніше різнорідних частин і елементів. Процеси інтеграції можуть мати місце і в рамках уже існуючих систем (тоді вони сприяють підвищенню рівня їхньої цілісності та організованості), і за умови виникнення нової системи з раніше непов’язаних елементів [4, с. 215]. Це наочно ілюструють основні стадії інтеграційних процесів: об’єктивні передумови → відокремлені компоненти → механізм об’єднання → установа міжкомпонентних зв’язків → виникнення конгломерату → синтез новоутворення [5]. Слід наголосити, що інтеграція – це не просто відтворення цілісності й розчленованості пізнавальних об’єктів, не лише посилення зв’язків, це – зміна вихідних елементів. Якщо така зміна відсутня, то відсутнє й посилення зв’язків, відбувається механічне об’єднання. Інтеграційний процес означає новоутворення цілісності, яка володіє системними якостями загальнонаукової, міжнаукової і внутрішньонаукової взаємодії, відповідними механізмами взаємозв’язку, а також змінами в елементах, функціях об’єкта вивчення, що зумовлено зворотним зв’язком системних засобів і якостей,

що утворюються знову. Інтеграція докорінно змінює зміст і структуру наукового знання, інтелектуально-концептуальні можливості окремих наук. Це важливий засіб досягнення єдності знань у змістовому, структурному, логіко-гносеологічному, системно-аксіологічному, науково-організаційному, загальнометодологічному, педагогічному аспектах [6, с. 76].

Отже, під інтеграцією в шкільній освіті будемо розуміти вищу форму вираження єдності цілей, принципів і змісту організації процесу навчання й виховання, результатом функціонування яких є формування в школярів якісно нової цілісної системи знань і вмій. Це стосується передусім вироблення й утвердження нової системи цінностей у контексті загальної модернізації системи освіти, що приводить до потреби органічного поєднання в загальноосвітньому процесі національного та загальнолюдського начал і відображене в розробленій нами *концепції інтеграції аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти*, яка представлена сукупністю дев'ятьох теоретичних положень.

1. Інтеграція аксіологічної й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти передбачає розгляд цінностей особистості з позиції їхньої єдності, взаємозв'язку компонентів (елементів), що їх становлять, як цілісного утворення – системи цінностей. Методологічною основою цього концептуального положення є такі принципи: 1) системний підхід до процесу формування системи цінностей особистості передбачає уявлення про її цілісність; 2) цілісний аналіз цінностей особистості передбачає виокремлення й обґрунтування найбільш загальних, у певному значенні, формалізованих елементів, які дозволяють описати різні їхні аспекти (у нашому дослідженні аспектами ми вважатимемо самостійні частини цілісної структури, тобто частини або блоки єдиної структури цінностей, які відображають мотиваційно-значеннєву, процесуально-результативну та комунікативно-орієнтувальну їхні сторони); 3) кожний аспект системи цінностей трактується як складник цілісної, неподільної системи; необхідним етапом є вивчен-

ня різних її аспектів і їхніх компонентів у синтезі; 4) показником рівня цілісності системи цінностей може бути ступінь пов'язаності різних її елементів; 5) цілісність як характеристика системи передбачає аналіз ієрархічної будови її складників.

Отже, формуючи систему цінностей особистості, варто, на нашу думку, виходити з необхідності вивчення їхньої аксіологічної структури і з боку ієрархічної будови компонентів, і з боку кореляційної структури, тобто зв'язків і відносин усередині аспектів, а також і між цими аспектами. Так, цінності особистості – це цілісний феномен, для якого характерна системна ознака, що має рівну кількість функціонуючих сумісних один з одним елементів та специфічних аксіологічних відносин між ними, які виявляють функціональний аспект особистісного значення у процесі діяльності. Основними характерними рисами системи цінностей особистості є: цілісність, поліструктурність (складність ієрархічної організації), інтегративність, відкритість, незавершеність, динамічність (здатність змінювати власні стани, зберігаючи якісну визначеність), саморозвиток (саморегуляція на основі зворотного зв'язку), зовнішня і внутрішня детермінованість, нелінійність, еволюційність [7, с. 20]. Ю. Шайгородський розглядає ієрархічну й кореляційну структуру цілісної системи ціннісних орієнтацій особистості в єдності таких аспектів (та їхніх компонентів): мотиваційно-ціннісного, комунікативно-орієнтовного, процесуально-результативного [8, с. 96 – 102].

Система цінностей особистості становить інтегральний внутрішній і зовнішній показник сутності, цілісності й зрілості особистості в усьому різноманітті, широті й багаторівневості ціннісних взаємозв'язків та взаємозв'язків із іншими особистісними ресурсами. Стійка система взаємопов'язаних цінностей має значущі зв'язки з периферійними цінностями. Кореляції провідних і периферійних цінностей дозволяють судити про широту ціннісної системи. Виявлення значущих позитивних і негативних зв'язків дозволить продуктивно впливати на представлені в свідомості провідні цінності, тим самим актуалізуючи периферійні цінності, що корелюють з про-

відними. Визначення значущих зв'язків між провідною групою цінностей, їхньої стійкості, широти й різноманіття дозволить впливати на особистісно-професійне становлення й розвиток особистості та надасть можливість прогнозувати деякі моделі поведінки людини не лише в конкретному середовищі (соціумі, природі) або навчально-професійній діяльності, але й у різних життєвих ситуаціях. Виявлення зазначених взаємозв'язків дає можливість у процесі навчально-професійної підготовки впливати на один кінець взаємопов'язаного ланцюга, тим самим впливаючи на інший й на цінності особистості загалом. У цьому зв'язку формування, переструктурування й розвиток певної системи ціннісних зв'язків допоможе особистості самій забезпечити свою стійкість й цілісність, а також зберегти власні системоутворювальні якості в різних ситуаціях життя [9, с. 9].

Отже, формування системи цінностей має сприйматися як цілісність, усвідомлена в про-

цесі внутрішнього діалогу, під час якого відбувається роздвоєння на підсуб'єкти в процесі сполучення духовних позицій. Зазначимо, що внутрішній діалог є основою усвідомлення змісту життя, а його усвідомлення – це насамперед відпрацювання головного змісту концептуального ядра самосвідомості, яка є розумінням і переживанням сенсу власного життя, що, по суті, є ключовою цінністю особистості [10, с. 17].

2. Інтеграція аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти передбачає врахування в системі ціннісних орієнтацій (цінностей) особистості складної ієрархічної структури, складники якої дозволяють цінностям впливати на освоєння ідеалів. Найбільш успішна спроба виробити систему ціннісних орієнтацій (див. таблицю), узятая нами за основу цього концептуального положення, належить Н. Асташовій [11].

Ціннісні орієнтації як багаторівнева система

Ціннісні орієнтації	Суспільні	Ідеал	Досконалий образ, те, що становить вищу мету прагнень
		Принцип	Внутрішнє переконання, що визначає норми поведінки
	Особисті	Мета	Передбачення результату
		Відношення	Взаємний зв'язок суспільних і особистих цінностей
		Значення	Визначення смислу, завдяки якому відбувається оцінювання

Крім того, системний підхід в аксіології визначає також ієрархію цінностей залежно від модусу суб'єкта ціннісного відношення (М. Каган, Л. Столович, В. Лекторський). При цьому означений суб'єкт може бути конкретним індивідом, груповим, або колективним, суб'єктом (мала безпосередньо контактна група або ж неконтактна спільність нації, народу, соціального класу та ін.), людським співтовариством загалом, людством як суб'єктом історичного розвитку. Тому й самі цінності можуть бути індивідуальними, колективно-груповими й загальнолюдськими [12].

Сучасні цивілізаційні виклики зумовлюють розгляд еколого-гуманістичних цінностей

водночас як аксіологічну підсистему трьох систем цінностей – загальнолюдських, національних, індивідуальних. Якщо загальнолюдські цінності служать збереженню й розвитку людського роду, то національні забезпечують відтворення й розвиток конкретного епосу й завдяки цьому окремих його представників. Загальнолюдське є метасистемою щодо національного, а те, своєю чергою, є такою щодо особистісного. Два останні лише тому мають аксіологічний зміст, що не суперечать, а сприяють інтересам усього людського співтовариства. Структурні складники національної й особистісної ціннісних систем відповідають тим, що виділені в за-

гальнолюдській ієрархії. При цьому загальнолюдське утверджується через індивідуальне, а індивідуальне представлене ціннісно та юридично закріплене в понятті „основні права людини” [13, с. 18].

Отже, єдине інтегративне поле загальнолюдських цінностей – це своєрідна аксіосфера, до якої включені й окремі цінності, і простір їхнього функціонування, причому всі цінності принципово зберігають свої національно-культурні ознаки, не розчиняються в інших цінностях, але в процесі їхніх взаємодій і збагачення смислами з’являються тимчасові суміжні ділянки співвіднесення, поєднання, схрещення. Крім того, відбувається не лише виявлення загальнолюдських цінностей, але й збагачення національних, етичних, особистісних та інших цінностей, що беруть участь в діалозі.

Розглянута вище ієрархія цінностей залежно від модусу суб’єкта ціннісного відношення корелює із системою цінностей, запропонованою І. Мешковим. Автор поділяє систему цінностей на дві ціннісні підсистеми, взаємозв’язок між якими можна простежити і з морально-етичного погляду, і з погляду соціальних потреб людей: *статична (стійка) підсистема*, що містить цінності, які є незмінними впродовж багатьох століть, це загальнолюдські (гуманістичні, релігійні) і національні цінності; *динамічна (нестійка) підсистема*, що включає цінності, які є змінними залежно від потреб суспільства, це державні, суспільні (соціальні) й особистісні цінності [14, с. 138].

Чим чіткіше сформульовано та об’єктивно обґрунтовано систему загальнолюдських, національних цінностей, що усвідомлюються більшістю людей, чим чіткіше визначено особистісну орієнтацію освітньої системи, тим більшою буде площа, на якій ґрунтується особистісна система цінностей людини. Отже, відстань між площиною загальнолюдських цінностей та площиною особистісних цінностей зменшиться, і система цінностей, якими оволоділа людина, буде більш насиченою, повною, а відтак, і рівень духовності – вищим [15, с. 33 – 34]. Сказане може бути проілюстровано такою схемою: актуалізація індивідуальних моральних цінностей і

смислів → прилучення до загальнолюдських цінностей та виявлення універсальних смислів → поповнення й збагачення особистісних моральних цінностей за рахунок асиміляції загальнолюдських.

3. Інтеграція аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти передбачає гармонізацію бінарних ціннісних опозицій у системі цінностей. Методологічною основою цього концептуального положення є спрямованість інтеграції зазначених підходів на подолання протиріч між глобальними і локальними проблемами, на виховання громадянина світу без втрати власних „коренів”, що, своєю чергою, передбачає формування в нього загальнолюдських і національних цінностей.

Так, система цінностей – ідеальна цілеспрямована й самоорганізована система. Водночас щодо одна одної цінності можуть перебувати в бінарній опозиції (наприклад, „соціум – індивідуальність”, „діяльність – знання”, „розвиток – інформування”, „автономність – ідентифікація”, „національне – загальнолюдське” тощо). Перетворювання бінарних ціннісних опозицій у системі цінностей можливе за рахунок кількох варіантів (механізмів) гармонізації: механізму взаємного доповнення, відносно рівної взаємодії й взаємопереходу одного в інше; механізму продуктивного домінуючого перетворювання; механізму опосередкування; механізму продуктивно-творчої інтеграції [16, с. 15 – 16]. У багатьох випадках саме вибір механізму реалізації гармонізації веде або до продуктивного синтезу цінностей, їхньої творчої інтеграції, гібридизації, або до асиміляції, поглинання однією цінністю своєї опозиції, або до співіснування, взаємного доповнення цінностей. Такими є, наприклад, можливі співвідношення між національними й загальнолюдськими цінностями в освітньому просторі, якщо не брати до уваги варіанти свідомого відчуження, ізоляції одних цінностей від інших.

Отже, завдяки системно-аксіологічній інтеграції не відбувається протипоставлення й применшення особистісних, колективних, національних і загальнолюдських цінностей, а відбувається їх утвердження, збагачення й

поповнення. Мета такої інтеграції – не усунення різноманіття різних цінностей, а здійснення їх вільного вибору кожною людиною. Тому, взаємодіючи, загальнолюдські й загальнонаціональні цінності „входять” в індивідуальні, проте не „покривають” їх повністю, оскільки людина має самобутню, унікальну частину духовного світу, що не підлягає „узагальненню”.

4. Інтеграція аксіологічного й системного підходів у процесі шкільної хімічної освіти передбачає розгляд еколого-гуманістичних цінностей як системи щодо її інтегрованих складників (гуманістичних і екологічних цінностей) і водночас як підсистеми в системі індивідуальних цінностей школяра. Методологічними основами цього концептуального положення є попередні положення нашої концепції, а також виокремлені нами аксіологічні складники систем гуманістичних і екологічних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти.

Якщо системи гуманістичних і екологічних цінностей поєднані, утворюється єдина інтегрована спільність – система еколого-гуманістичних цінностей. До базових її складників ми відносимо такі цінності: людина, її „Я”, людство, суспільство, природа, біосфера, Земля, Всесвіт; життя, сенс життя, здоров’я, здоровий спосіб життя, безпека життєдіяльності (екохімічна безпека), благополучна екологія як умова життя; гуманність, гідність, самообмеження, цінність спілкування; морально-ціннісне ставлення до природи й людей, позитивна індивідуальна екологічна відповідальність, екоцентрична екологічна свідомість, збереження природи й довкілля для прийдешніх генерацій; цінності науки й культури, наукова картина світу; цінності вільного вибору і творчої діяльності.

У єдиній системі – системі еколого-гуманістичних цінностей – взаємозв’язок її підсистем, тобто гуманістичних і екологічних цінностей, спостерігається в таких виявах: по-перше, у виразності загальної екоетичної культури школяра; по-друге, у результатах його екоетичної й хімічно безпечної діяльності, творчих продуктах цієї діяльності; по-третє, у збалансованих і гармонійних відносинах між школярем і навколишнім соціоприродним світом.

Своєю чергою, окремі цінності в системі еколого-гуманістичних цінностей перебувають у тісному зв’язку: турбота про *життя* стає турботою про *людину*, любов до *природи* поєднана з жагою поліпшити життя *суспільства*, а *гідність*, що відображає ставлення до свого „Я”, прямо й постійно виявляється через ставлення до життя всього *людства*. Життя як таке, життя як явище *Всесвіту* і як дар *Землі* сприймається й проживається духовно розвиненою особистістю лише за умови, що вся система таких цінностей нею „освоєна, засвоєна і присвоєна”. Не можна любити життя, не люблячи людину. І так само немає любові до життя, якщо є байдужість до природи [17, с. 8]. А тому проблема формування еколого-гуманістичних цінностей може бути успішно вирішена лише в контексті формування всієї системи індивідуальних цінностей школяра.

5. Інтеграція аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти як пріоритетних освітніх цінностей повинна ґрунтуватися на таких принципах логіко-структурної побудови педагогічної аксіології: принцип історичної й соціокультурної мінливості освітніх цінностей; принцип взаємозв’язку соціокультурних і освітніх цінностей; співвіднесення суспільних і особистісних цінностей; інтеграції традиційних й інноваційних цінностей. Ці принципи відображають ієрархію цінностей освіти. Це *домінантні* (знання, пізнавальна активність, творча діяльність, цінність спілкування), *нормативні* (освітні стандарти, моральні норми), *стимулювальні* (методика, традиційні й інноваційні педагогічні технології та цінності контролю), *супутні цінності* (цінності, спрямовані на якість пізнання: навчальні вміння, розуміння учнем предметів і явищ, які вивчають), що є взаємопов’язаними й становлять теоретичну основу педагогічної аксіології, сприяючи формуванню активно-творчої діяльності, спрямованої на творення матеріальних і духовних цінностей суспільства [18, с. 113 – 119].

6. Інтеграцію аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної

хімічної освіти треба розглядати як стимулювальну інноваційну освітню цінність-технологію. Методологічну основу цього концептуального положення становить наведена вище ієрархія цінностей освіти в контексті принципів логіко-структурної побудови педагогічної аксіології.

Формуючи еколого-гуманістичні цінності, учитель хімії може використовувати інтеграцію аксіологічного й системного підходів як: *технологію* – поетапно включати, актуалізувати й об'єднувати (у процесі освоєння цінностей) в освітньому процесі цінності відповідно до змісту хімічної дисципліни й віковими особливостями школярів; *метод* – вибудовувати взаємодію зі школярами на аксіологічній основі, підключаючи систему взаємозумовлених предметних цінностей; *прийом* – проводити оперативну актуалізацію найбільш значущих особистісних цінностей школяра для рішення нагальних навчально-виховних завдань. Зауважимо, що на початку вивчення хімії (підлітковий вік, 7 – 8 класи) така інтеграція здійснюється в ракурсі інтелектуально-критичного, у старшій школі – філософсько-світоглядного освоєння цінностей.

Інтеграція аксіологічного й системного підходів у процесі хімічної освіти з метою формування еколого-гуманістичних цінностей школярів може здійснюватися за рахунок виявлення універсальних аксіологічних закономірностей, властивих для хімії, екології та інших наук, культурно-історичного й екоетичного висвітлення навчального матеріалу, спрямованого на виявлення його загальнолюдської й особистісної значущості, образно-метафоричного сприйняття знань, завдяки чому вони набувають суб'єктної виразності й духовно-моральної забарвленості, інтерпретації наукових концепцій, подій і фактів через призму світогляду вчених як носіїв різних цінностей.

Для реалізації такої інтеграції слід використовувати систему інтеграційних механізмів: діалогізація, імпровізація, інтерпретація, ідентифікація, екстраполяція, поліфонізація, індивідуалізація, асиміляція, концептуалізація [2, с. 14 – 15]. Відтак, у процесі інтегрованого освоєння еколого-гуманістичних цінностей знання, ідеї, проблеми, погляди занурюються в різні смислові контексти й завдяки наведе-

ним вище інтеграційним механізмам виявляється їхня загальнолюдська й особистісна значущість.

7. Інтеграція аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти передбачає трансформацію екохімічних понять в цінності, значущі для внутрішнього світу школяра. Реалізація цього концептуального положення вимагає насамперед проведення умовного розмежування між „цінностями” і „поняттями”. Слід розуміти, що термін може стати поняттям і водночас цінністю, тому вони діалектично взаємопов'язані. Цінності на початковій стадії часто формулюються як поняття з більш-менш стійким значенням, і лише в подальшому процесі інтеграції вони збагачуються додатковими контекстами (історичними, культурними та ін.), тобто „оживають”. З урахуванням зазначеного структуру цінності можна подати такими складниками: об'єктивні значення → об'єктивні смисли → суб'єктивні смисли → об'єктивовані смисли [Там само, с. 9 – 10]. Отже, суть інтегративного освоєння еколого-гуманістичних цінностей полягає в тому, щоб цінності „ожили”, утілились у „плоті” й тим самим отримали для школяра смисложиттєву повноту. Для цього вони повинні ввійти у взаємодію з його внутрішнім світом та набути суб'єктної значущості.

8. Інтеграція аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти передбачає розгляд світу як цілісної інтегрованої системи (єдиної й різноманітної), у якій людина з'являється як складник картини світу й несе відповідальність за свою долю, життя оточення й за майбутнє світу. Методологічною передумовою цього концептуального положення є вчення про єдність природи та антропологічного фактору, а також системно-структурний підхід до аналізу будь-якого феномену природи та діяльності людини.

Традиційна система природничої освіти членує сприйнятий школярем природний світ на фізичний, хімічний, біологічний тощо, порушуючи таким чином його природничо-наукову потребу цілісного сприймання світобу-

дови. Формування еколого-гуманістичних цінностей школярів у контексті цілісного світосприйняття як умови становлення нового світорозуміння й розвитку глобального мислення передбачає реалізацію в змісті хімічної освіти методології системно-цілісного підходу – погляду на світ як на глобальну взаємозалежну цілісну систему, як на систему систем: світ – це єдина система, що містить локальні, регіональні і глобальні підсистеми; світ – це інтегрована система, побудована на багатомірних взаємозалежностях між окремими підсистемами; світ – це жива система, що самоорганізується, в основі якої лежать принципи гомеостазу, врівноваженості й балансу; світ – це розвивальна система, для якої важливим є збалансований розвиток, причому порушення цієї збалансованості породжує глобальні проблеми [19, с. 239].

Отже, лише за умов системно-аксіологічної інтеграції навколишній світ (людина, суспільство, цивілізація, культура, розум, жива й нежива природа, екологія, Всесвіт) вивчається не фрагментарно, а як одна складна глобальна самоорганізована система, що дозволяє формувати цілісне уявлення про сталий розвиток соціоприродного середовища. А людину розуміють як унікальну цілісну особистість, яка розвивається в процесі активної самореалізації свого творчого потенціалу в системі взаємодії з іншими людьми та світом.

9. Інтеграція аксіологічного й системного підходів у процесі хімічної освіти забезпечує подальше включення сформованих еколого-гуманістичних цінностей до структури хіміко-аксіологічної свідомості школярів і їхньої хіміко-екологічної компетентності. Методологічною основою цього концептуального положення є розгляд цінностей як таких, що детермінують значення загальнолюдських, соціальних і культурних явищ дійсності. Це дозволило нам вибудувати ланцюг-систему, що приводить до виникнення хіміко-аксіологічної свідомості школяра: культурологічні й соціальні ціннісні орієнтації → освітні цінності (предметні цінності) → особистісні смисли (усвідомлення цінності знань для реалізації власних цілей) → індивідуальні цінності → аксіологізація й соціалізація особистості (інтеграція цінностей) → хіміко-аксі-

ологічна свідомість. Формування хіміко-аксіологічної свідомості таким шляхом можливе лише за умови інтегрованого системно-аксіологічного сприйняття хімічних знань.

З урахуванням компетентнісного підходу в наведеному вище ланцюзі змінюються стадії, що становлять інтегративну суть аксіологічного й системного підходів: особистісні смисли (системи цінностей індивіду) → обґрунтована аксіологічна мотивація (переключення ціннісних орієнтацій на знання, їхнє творче осмислення) → формування компетентцій особистості → хіміко-екологічна компетентність [20].

Отже, докладний аналіз положень розробленої нами концепції засвідчив, що інтеграція аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти забезпечує: формування таких цілісних конструктів, як „культура”, „образ світу”, „природничо-наукова картина світу”, „світогляд”; акцент на контекстному (багатошаровому) мисленні, що актуалізує різні наукові й культурно-історичні смисли в їхній нерозривній єдності; посилення особистої аксіологічної мотивації, що сприяє виникненню інтересу й потреби у вивченні хімії; аксіологічне забезпечення зв’язків усіх елементів набутих знань між собою; утримання сукупності значущих цінностей у їхній цілісній єдності й унікальній виразності, при цьому цінності органічно інтегруються у свідомість людини та стають основою її суб’єктного ставлення до світу; перспективу переосмислення цілей і завдань викладання хімічної дисципліни, визначення в ній ціннісного виміру, органічного й цілісного виходу на обговорення питань, особистісно значущих і для школяра, і для вчителя; подальше включення сформованих еколого-гуманістичних цінностей до структури хіміко-аксіологічної свідомості школярів і їхньої хіміко-екологічної компетентності.

Подальші дослідження ми вбачаємо в побудові педагогічної системи формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти на основі розробленої нами концепції.

Література

1. **Кузьминов М. Ю.** Ценностные ориентации личности и пути их формирования / М. Ю. Кузьминов // Человек нового мира: проблемы воспитания ; под ред. Е. Ф. Сулимова, В. П. Коломийца. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1989. – С. 104 – 117.
2. **Клепиков В. Н.** Аксиологическая интеграция как образовательная технология этического воспитания школьников / В. Н. Клепиков // Воспитание школьников. – 2012. – № 6. – С. 8 – 15.
3. **Системно-аксиологический** подход как поиск новой парадигмы при обучении химии в системе непрерывного образования „школа–колледж–вуз” / Г. Н. Фадеев, Н. Н. Двурличанская, С. А. Матакова, А. А. Волков // Современные тенденции естественнонаучного образования: фундаментальное университетское образование : сб. ; под общ. ред. акад. В. В. Лунина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2010. – С. 130 – 138.
4. **Философский** энциклопедический словарь / редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичёв и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 815 с.
5. **Пак М. С.** Интегративный поход : лекции / М. С. Пак. – СПб. : РГПУ, 1991. – 61 с.
6. **Онкович Г.** Міждисциплінарна інтеграція в гуманітарних дослідженнях / Ганна Онкович // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 73 – 81.
7. **Каган М. С.** Системный поход и гуманитарное знание : избр. ст. / М. С. Каган. – Л. : Изд-во Ленинградск. ун-та, 1991. – 384 с.
8. **Шайгородський Ю.** Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу / Юрій Шайгородський // Соціальна психологія. – 2010. – № 1. – С. 94 – 106.
9. **Ежевская Т. И.** Системно-ценностный поход к информационно-психологической безопасности личности / Т. И. Ежевская // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2009 – № 1 (36). – С. 8 – 11.
10. **Лебідь І.** Цінності як категорія педагогічного дослідження / Ірина Лебідь // Рідна шк. – 2006. – № 2. – С. 15 – 17.
11. **Асташова Н. А.** Учитель: проблема выбора и формирование ценностей / Н. А. Асташова. – М. : Моск. псих.-соц. ин-т ; Воронеж : Изд-во НПО „МОДЕК”, 2000. – 272 с.
12. **Stolovich, L** 1988, ‘The Aesthetic Value in the World of Values’, *Aesthetica et Calonologia*, Tokyo, pp. 67 – 76.
13. **Сергеева В. Є.** Про роль духовного катарсису у формуванні загальнолюдських цінностей / В. Є. Сергеева // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. – С. 13 – 19.
14. **Мешков И. М.** Что есть ценность? Концепция аксиологического похода в историческом процессе: сущность и структура / И. М. Мешков // Гуманитарні науки. – 2007. – № 2. – С. 135 – 139.
15. **Король В. М.** Прагнути ідеалу. Аксиологічний підхід до особистісно орієнтованого виховання / В. М. Король // Гуманитарні науки. – 2004. – № 2. – С. 30 – 34.
16. **Амонашвили Ш. А.** Паритеты, приоритеты и акценты в теории и практике образования / Ш. А. Амонашвили, В. И. Загвязинский // Педагогика. – 2000. – № 2. – С. 11 – 16.
17. **Щуркова Н. Е.** Жизнь как базовая ценность системы образования / Н. Е. Щуркова // Воспитание школьников. – 2011. – № 3. – С. 3 – 12.
18. **Сластенин В. А.** Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / В. А. Сластенин, Г. И. Чижакова. – М. : Издат. центр „Академия”, 2003. – 192 с.
19. **Кондратенко Г. П.** Визначення гуманістичних орієнтирів у змісті природничонаукової освіти / Г. П. Кондратенко // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : II Міжнар. наук.-практ. конф., 2–5 жовт. 2005 р. : матеріали конф. : в 4 ч. – Луганськ, 2005. – Ч. 3. – С. 237 – 242.
20. **Роман С.** Формування хіміко-екологічної компетентності школярів у контексті гуманізації освіти / Сергій Роман // Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2012) : III Міжвуз. наук.-практ. конф., 5–6 груд. 2012 р. : матеріали конф. – Суми, 2012. – С. 77 – 78.

* * *

Роман С. В. Концепція інтеграції аксіологічного й системного підходів для формування еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти

Інтеграція в шкільній освіті повинна становити вищу форму вираження єдності цілей, принципів і змісту організації процесу навчання й виховання, результатом функціонування яких є формування в школярів якісно нової цілісної системи знань і вмій. Це стосується насамперед вироблення й утвердження нової системи цінностей у контексті загальної модернізації системи освіти, що приводить до потреби органічного поєднання в загальноосвітньому процесі національного та загальнолюдського начал і відображене в розробленій нами концепції інтеграції аксіологічного й системного підходів у формуванні еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти, яка представлена сукупністю дев'ятьох теоретичних положень.

Ключові слова: концепція, інтеграція, аксіологічний підхід, системний підхід, еколого-гуманістичні цінності, шкільна хімічна освіта.

Роман С. В. Концепция интеграции аксиологического и системного подходов при формировании эколого-гуманистических ценностей в процессе школьного химического образования

Интеграция в школьном образовании должна представлять собой высшую форму выражения единства целей, принципов и содержания организации процесса обучения и воспитания, результатом функционирования которых является формирование у школьников качественно новой целостной системы знаний и умений. Это касается, прежде всего, выработки и утверждения новой системы ценностей в контексте общей модернизации системы образования, что приводит к потребности органического сочетания в общеобразовательном процессе национального и общечеловеческого начал и нашло отражение в разработанной нами концепции интеграции аксиологического и системного подходов при формировании эколого-гуманистических ценностей в процессе школьного химическо-

го образования, которая представлена совокупностью девяти теоретических положений.

Ключевые слова: концепция, интеграция, аксиологический подход, системный подход, эколого-гуманистические ценности, школьное химическое образование.

Roman S. V. The Conception of the Integration of Axiological and System Approaches to the Development of Ecological and Humanistic Values in the Process of Secondary School Chemistry Education

Integration in the field of secondary school education should represent the highest form of the expression of the unity of the purposes, principles, and content of the organization of the process of training and education, the functioning of which leads to shaping a qualitatively new holistic system of knowledge and skills in students. It concerns, in the first place, the need for the development and establishment of a new system of values in the context of the general modernization of educational system. To address this need, the author attempted to create a conception of the integration of axiological and system approaches to the formation of ecological and humanistic values in the process of secondary school chemistry education.

Such integration entails the search for the universal axiological regularities typical for chemistry, ecology, and other sciences; maintaining cultural and historical, as well as ecological and ethical focus when presenting educational material; emphasis on the figurative and metaphorical perception of knowledge through which it acquires subjective expression and spiritual and moral meaning for students; interpretation of scientific concepts, events, and facts through the prism of the frame of reference of individual scientists as carriers of different values.

Key words: concept, integration, axiological approach, system approach, ecological and humanistic values, secondary school chemistry education.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013 р.

Прийнято до друку 30.08.2013 р.